

KRAJCSÍR LUKÁCS

„A jégen álltunk bosszút augusztusért!”

Az 1969-es csehszlovák–szovjet jégkorongmérkőzés
és annak politikai-társadalmi következményei
Csehszlovákiában

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2024.2.4>

Bevezetés

„Helyzetünk nem volt reménytelen. Sokfajta módszer létezett, hogy folytassuk az ellenállást. Ugyanakkor mindez attól függött, hogy soraink egységesek-e – fenn a tisztségviselők éppúgy, mint ahogyan a cseh és a szlovák nemzet” – jelentette ki Alexander Dubček,¹ a Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) első titkára nem sokkal azt követően, hogy a Varsói Szerződés öt tagállamának hadserege megszállta az országot.² A magyar historiográfiában³ kevésbé részletesen tárgyalt, hogy 1968. augusztus 21. után mennyire lassan zajlott a csehszlovák társadalom „visszarendeződése” – korabeli cseh/szlovák kifejezéssel „normalizációja” –, és hogy az átmeneti időszak hónapokat, éveket ölelt fel. Valóban, mind a cseh (és morva), mind a szlovák területeken előfordult, hogy nyíltan ellenálltak a Szovjetunió és/vagy a keményvonalas kommunisták intézkedéseinek. Sőt, a CSKP reformpárti szárnya még hetekig sikeresen szabotálta, vagy legalábbis hátráltatta a „normalizációs” folyamatokat.

¹ A cseh nevek és kifejezések mindenhol az eredeti formájukban szerepelnek, ami a bevett gyakorlat a magyarországi cseh/szlovák történetírásban.

² Stanislav ŠIKORA: Szlovákia a prágai tavasz után. Változások a Szlovák Kommunista Pártban és a szlovák társadalomban, 1968. augusztus – 1969. április. *Világtörténet*, 2018/3. 445–446.

³ A megszállás utáni konszolidációval és a normalizáció kezdetével a következő magyar nyelvű források foglalkoztak bővebben: a *Világtörténet*, 2018/3-as „prágai tavasz” különszáma; BENCsik Péter: *Csehszlovákia története dokumentumokban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2016. 352–384.

Mindezek pedig sokakban keltettek olyan illúziókat, hogy a prágai tavasz alatti politikai-társadalmi reformok jelentős része valamilyen formában menthető, és átvihető a következő évekre. Emiatt Moszkvában és a többi CSKP-frakció körében egyaránt keresték az indokot, hogy leválthassák Dubčeket, és kiszoríthassák a reformkommunistákat a hatalomból, de sokáig nem volt meg a megfelelő indok – főleg, hogy a Kremlben még hónapokig azt sem tudták eldönteni, egyáltalán kire bizzák Csehszlovákia jövőjének alakítását. Az idő azonban sürgette őket: az 1968. október 28-i, a Csehszlovák Köztársaság ötvenedik évfordulójának napján tartott sztrájkoktól kezdve Jan Palach hallgató 1969. január 16-i önégetésén át⁴ egészen az 1969. augusztus 21-i országos méretűvé duzzadt tüntetésekig akadtak példák a társadalmi ellenállásra és a „normalizáció” vontatottságára.

Idesorolhatók az 1969-es jégkorong-világbajnokság mérkőzései is. A sportág korábban is kiemelt jelentőséggel bírt, hiszen azonkívül, hogy már az első világháború előtt a jégkorong számított a nemzeti sportnak, 1948 után mindig a nemzetközi jégkorongmérkőzések alkalmával vált mindenki számára nyilvánvalóvá a csehszlovák-szovjet viszony valódi állása. Már az ötvenes évek végétől előfordult, hogy a „barátságos” mérkőzések is szokatlanul feszült légkörben zajlottak le, amelyeken a megnyilvánuló „negatív tendenciák” felkeltették a legfelső körök figyelmét. Ennek tükrében nem meglepő, hogy az 1968-as szovjet megszállást követő első jégkorongmérkőzéseket (az évente külön-külön megrendezett világ- és Európa-bajnokságokat egyaránt) miért várták feszült figyelemmel mind a társadalomban, mind a pártvezetésben. Amíg az első mérkőzés (március 21.) viszonylag „normális mederben” folyt le, addig a második (március 28.) országos méretű zavargásokat eredményezett. Bár kétségtelen, hogy a megnyert meccseket sokan úgy fogták fel – hasonlóan a magyar vízilabda-válogatott csoportdöntőbeli sikeréhez az 1956-os melbourne-i olimpián –, mint a szovjeteken vett tökéletes revanst,

⁴ Bővebben az esetről és a magyarországi követőjéről, Bauer Sándorról lásd TÓTH Eszter Zsófia: Bauer Sándor élete és tűzhalála. In: UJVÁRY Gábor (szerk.): *VERITAS Évkönyv 2016*. Magyar Napló-VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest, 2017. 335–348.

de rövid idő alatt kiderült, hogy ez pirruszi győzelemnek bizonyult. Ugyanis a kialakult helyzet lehetővé tette, hogy Alexander Dubčeket és közvetlen körét – a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) áldásával – eltávolítsák a hatalomból, s ezzel beverjék az utolsó szöveget az „emberarcú szocializmus” koporsójába.

Bár Magyarországon korábban sem volt teljesen ismeretlen a mérkőzés és annak következményei,⁵ ez a tanulmány a cseh/szlovák szakirodalom, valamint nagyrészt a prágai (Állam)Biztonsági Szolgálatok Levéltárának (*Archiv bezpečnostních složek/ABS*) és kisebbrészt a Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma Levéltárának (*Archiv ministerstva zahraničních věcí/AMZV*) kutatathatóvá vált, főleg belügyi vonatkozású dokumentumai alapján készült el.

Ahhoz, hogy meg lehessen érteni ennek a téli sportnak a jelentőségét a csehek és a szlovákok körében, két különálló fejezetben szükséges kitérni a jégkorong és annak „protováltozatai” korai történetére. Ennek kapcsán nemcsak a bajnokságokról, játékosokról és meccsekről lesz szó, hanem arról is, hogy a sportág miért vált a cseh ellenállás egyik nem várt szimbólumává a német megszállás alatt éppúgy, mint a kommunisták hatalomra kerülését követően. Ezután a stockholmi arénában vívott március 21-i és 28-i „csaták” kerülnek a fókuszba. A tanulmány két különálló fejezetben ismerteti a cseh és a morva területeken, illetve a szlovákiai megyékben lezajlott zavargásokat. Az utolsó fejezet a politikai következményeket mutatja be: a Szovjetunió reakcióit és lépéseit, valamint Dubček ellenfeleinek aktivizálódását, ami végül a reformkommunistákkal való végső leszámoláshoz vezetett.

Dióhéjban a kezdetek

A jégkorong ismertsége a csehek és a szlovákok körében évekkel megelőzte a független csehszlovák állam létrejöttét. Az 1869-es születésű Nagy-Britanniából hazatért üzletember, Josef Rössler-

⁵ Például HEISZLER Vilmos: A jégkorong-forradalom. *Beszélő*, 1997/12.; MITROVITS Miklós; Husák és Kádár: A csehszlovák-magyar viszony kibékülés és konfliktus között (1968–1989). *Világtörténet*, 2013/4. 531–548.

Ořovský terjesztette el a jégkorong egyik korábbi verziójának tartott jéglabdát (bandy hokej)⁶ az Osztrák–Magyar Monarchia bohémiai régiójában még a 19. század utolsó éveiben. Rössler-Ořovský korántsem volt ismeretlen a sportok szerelmeseinek körében: ő honosította meg a versenyalapú sielést Norvégiából hozott sporteszközökkel, 1882-ben megalapította a Jégkorcsolyázó Klubot (Bruslařský klub), de neki köszönhetően vált ismertté a gyeptenisz is. 1892-ben egy jégkorcsolyán és akkor még labdán alapuló játékról tartott bemutatót Prágában. Ennek ellenére még éveknek kellett eltelnie ahhoz, hogy Rössler-Ořovský megszervezhesse az első klubok közötti jéglabdamérkőzést. 1901. január 6-án a prágai kerékpárstadion közepén kialakított jégpályán megküzdött a Jégkorcsolyázó Klub és az SK Slavia Praha Sportklub csapata – a Slavia győzött, 11:4-re verve meg az ellenfelét.⁷

Ezt követően rohamosan emelkedett a jéglabda népszerűsége az országban, a játékosok rövidesen nemzetközi ambíciókat kezdtek el dédelgetni. Annak ellenére, hogy Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia tiltakozott, a Nemzetközi Jégkorongszövetség (International Ice Hockey Federation/IIHF)⁸ az 1908-as létrejöttékor a második (!) önálló csapatként regisztrálta a Cseh Jégkorongszövetséget (*Český svaz hokeje/ČSH*) – ráadásul előbb, mint az osztrákokat, akiket csak 1912-ben vettek jegyzékbe. Így a csehek részt vehettek az első nemzetközi bajnokságon, amelyet a franciaországi Chamonix-Mont-Blanc-ban rendeztek meg 1909. január 23-án. Azonban csakhamar kiderült, hogy addig a ČSH tagjai egy teljesen másfajta játékot játszottak. „Először csak Chamonix-ban láttuk néhány másik ország játékosát – elsősorban Kanadából –, akik botokkal, rendes kor-

⁶ Ezt a játékot – megváltozott szabályokkal – mind a mai napig játsszák, lényegében a gyeplabdához áll közelebb, mint a jégkoronghoz. Habár a Nemzetközi Olimpiai Bizottság elfogadta különálló sportágként, mégsem került be a hivatalos játékok közé. Ennek ellenére 1957-től rendeznek önálló világbajnokságot, 2004-től pedig külön női bajnokságokat.

⁷ Miloslav JENŠÍK: *Kronika českého hokeje 1894–2000* [A cseh jégkorong krónikája 1894–2000]. Olympia, Praha, 2001. 10–12.

⁸ Ekkor az IIHF neve hivatalosan Ligue Internationale de Hockey sur Glace volt.

csolyával és koronggal léptek fel. Még a pontos játékszabályokat sem ismertük. Sőt, még azon is rendkívül meglepődtünk, amikor láttuk, hogy a kapukat nem közvetlenül a pálya szélén helyezték el, hanem mögöttük lévő játéktéren” – nyilatkozta 1956-ban Jan Palous, az első válogatott egyik játékosa.⁹ A csehek minden meccsüket elvesztették, de ez egyáltalán nem szegte a kedvüket. 1909 februárjában megrendezték a „Cseh korona földjeinek bajnokságát” (Mistrovství zemí Koruny české), a kanadaiak által játszott játékot alapul véve megszilárdították az új szabályokat, fejlesztették az eszközöket, és változtattak a stílusukon is – ezáltal fokozatosan háttérbe szorítva a jéglabdát. Az erőfeszítéseket már két évvel később siker koronázta: a Chamonix-ban keletkezett csorbát az 1911-ben megrendezett második európai világbajnokságon sikerült kiköszörölni, mivel a ČSH válogatottja hazavitte az első aranyérmét. Sőt, ezt az eredményt két évvel később a Berlinben tartott Európa-bajnokságon sikerült megismételni.¹⁰

A független Csehszlovákia kikiáltása után sem volt kétség afelől, hogy az új állam elsősorban a jégkorongot fogja preferálni. 1919-ben a ČSH-ból létrehozták a Csehszlovák Jégkorongszövetséget (Československý svaz hokejový/ČSSH), amely már az 1920-as antwerpeni nyári olimpián – a téli olimpia csak 1924-től létezett – való indulást tűzte ki célul. Bár sokkoló volt számukra a Kanadától elszenvedett 15:0-ás, és az Egyesült Államoktól elszenvedett 16:0-ás vereség, a svédeket legyőzve végül bronzérmesek lettek. Az első világháború utáni első Európa-bajnokságot 1921-ben Svédországban tartották meg, amelytől azonban olyan sok csapat maradt távol, hogy végül csak a csehszlovákok és a svédek mérkőztek meg egymással. Így bár 4:6-ra kikaptak, ők vihették haza az ezüstérmet.¹¹ Csehszlovákia ezt követően indult a legtöbb európai és világ-jégkorongbajnoksá-

⁹ Jan VELINGER–Katrin BOCK: A brief history of Czech ice hockey. *Radio Prague International*. Forrás: <https://english.radio.cz/a-brief-history-czech-ice-hockey-8085930> (Letöltve: 2023. 06. 23.)

¹⁰ Miloslav JENŠÍK: I. m. 27–29.

¹¹ What is the history of ice hockey in the Czech Republic? *Kafkadesk*. Forrás: <https://kafkadesk.org/2020/11/26/what-is-the-history-of-ice-hockey-in-the-czech-republic/> (Letöltve: 2023. 06. 23.)

gon.¹² Amíg a két világháború közötti évek világ bajnokságain egyszer sem jutottak a harmadik helynél feljebb (például 1933-ban és 1938-ban is csak bronzérmesek lettek), addig az európai bajnokságon jóval sikeresebben teljesítettek. 1922-ben aranyérmet szereztek Svájcban, majd ezt sikerült megismételniük hazai pályán, a magas-tátrai Csorba-tó (Štrbské Pleso) mellett (1925), Budapesten (1929), Prágában (1933), de a többi évben – leszámítva az 1927-es, 1928-as, 1932-es és 1937-es esztendőt – is a dobogó második vagy harmadik fokán végeztek.¹³ Az 1931-es lengyelországi világ bajnokság a csehek számára médiatörténeti¹⁴ szempontból fontos kilométerkönek bizonyult, mert ez volt az első cseh nyelvű sporttudósítás (Josef Laufer riporter tolmácsolásában) a Cseh Rádióban.¹⁵ Népszerűségét mi sem bizonyította jobban, mint az, hogy akkoriban már negyvenhárom sportklub foglalkozott jégkoronggal (is): ebből tizenketten Prágából, tizennégyen Bohémiából, tizenketten a morva-sziléziai területekről, ötven a szlovák régiókból származtak, sőt, később a német és magyar kisebbségnek szintén voltak önálló csapatai.¹⁶

¹² A második világháború kitöréséig csak az 1924-es Európa- és az 1932-es világ bajnokságon nem indultak.

¹³ Az 1925-ös világ bajnokságot eredetileg Prágában kívánták megtartani, de a rossz időjárás miatt áthelyezték a szlovákiai területekre. Ebből az esetből (is) tanulva döntöttek úgy a szervezők, hogy zárt terű arénákat hoznak létre, és a jövőben ott fogják játszani a játékokat, nehogy újra ki legyenek szolgáltatva az időjárás viszontagságainak. Ezért 1931-re megépítették a Štvanice Stadiont Prágában, ahol az ünnepélyes avatómérkőzést a Lawn Tenisz Klub és a kanadai Manitoba Egyetem játszották. Nem sokkal később Pozsonyban hozták létre az ország második műjégpályáját.

¹⁴ A következő cseh médiatörténeti lépcsőfok is a jégkoronghoz, nem pedig a futballhoz köthető: az első televíziós sportközvetítésen az 1955. február 11-i Prága és (svéd) Leksands Idrottsförening közötti mérkőzést láthatták a csehszlovák háztartásokban.

¹⁵ Jan VELINGER–Katrin BOCK: I. m.; Martin PELC: The World Cup final 1934 as a defining moment in Czechoslovak football culture. *Soccer and Society*, 2021/1, 9. DOI: <https://doi.org/10.1080/14660970.2021.1918677>

¹⁶ Miloslav JENŠÍK: I. m. 65.

Az ellenállás szimbóluma

1938-as müncheni döntés és az 1939-es német megszállás után a náci rezsim sokáig nem mert hozzányúlni a sportághoz. Miközben a Cseh–Morva Protektorátusban számtalan gazdasági, kulturális, oktatási, tudományos és vallási szervezetet oszlattak fel és helyeztek tiltólistára, addig a ČSSH-nak – bár a szlovákok a Tiso-féle bábállam létrejötte miatt kiváltak belőle – sikerült elkerülnie ezt a sorsot. Ráadásul a létszámot tekintve még tovább is bővült: immáron kétszázötven cseh, morva és sziléziai klub és annak ötezer játékos tartozott hozzájuk – két évvel később mindkét szám megduplázódott. Létrehozták az úgynevezett „Nemzeti Ligát”, ahova a megszállás előtti legjobb cseh csapatok kerültek be és 1944–1945-ig rendeztek számukra bajnokságokat, amelyeket rendszerint a prágai klubok nyertek meg. Még ironikusabbá teszi, hogy a kezdeti ellenkezése ellenére maga Adolf Hitler döntött úgy, hogy a cseheknek különállóan – nem pedig a náci Németország zászlója alatt – kellene indulniuk a nemzetközi bajnokságokon. Egyrészt ezzel táplálta azt az illúziót, hogy a csehek még „mindig bizonyos fokú autonómiát” élveznek a Harmadik Birodalomban, másrészt még a második világháború kirobbanása előtti hónapokban a Nemzetközi Olimpiai Bizottság nyomást gyakorolt Berlinre, ha meg akarja rendezni az 1940-es téli olimpiát,¹⁷ akkor a cseheknek „önállóan” kell indulniuk.¹⁸

Ezért fordulhatott elő, hogy a Cseh–Morva Protektorátus csapata 1940 februárjában a németországi Garmisch-Partenkirchenben – a háború miatt elhalasztott téli olimpia kiváltására – tartott nemzetközi téli sportversenyt különálló-

¹⁷ Eredetileg a japán Szapporónak adták a rendezési jogot, de az 1937 óta zajló második japán–kínai háború miatt elvették tőle, és Svájcnak adták át. Csakhogy az alpesi ország ragaszkodott ahhoz, hogy a síoktatókat profiknak kell tekinteni, amivel a NOB nem értett egyet, ami miatt holtpontra jutottak az egyeztetések. Ezért végül 1939 júniusában az a döntés született, hogy 1936 után ismét Garmisch-Partenkirchenben tartják meg a téli olimpiát.

¹⁸ Jaroslav BABEL: Čeští hokejisté pod protektorátní vlajkou [Cseh jégkoronozók a protektorátus zászlaja alatt]. *Idnes*. Forrás: <https://babel.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=461209> (Letöltve: 2023. 06. 23.)

an, saját színeken és zászló alatt léphetett fel, miközben barátságos mérkőzéseket vívtak a tengelyhatalmakkal szövetséges országokkal. A csehek valóságos „ámokfutást” rendeztek a pályán: 5:1-re megverték a német csapatot, 12:0-ra a szlovákok, 5:0-ra az olaszokat és 6:0-ra a magyarokat – később pedig volt még egy 1:1-es döntetlenjük és egy 2:1-es győzelmük is a magyarok ellen.¹⁹ A protektorátus területén működő cenzúrázott sajtóban dicshimnuszokat zengtek a csapatról, még maga Josef Goebbels propagandaminiszter is elismerően beszélt a játékosokról. Azonkívül, hogy a győzelem – különösen a németek felletti – ösztönzően hatott az ellenállásra, a cseheket világszerte ismerté tette és hősöknek állította be, különösen az Egyesült Államokban és Kanadában. Látna azonban a reakciókat és a következményeket, Hitler többé nem engedélyezte a különálló indulást. Így az 1941-es nemzetközi téli sportversenyen a Cseh-Morva Protektorátus jégkorongcsapata már nem volt jelen, miközben Svájc, Svédország, de még a megszállt Hollandia is részt vehetett.²⁰

A második világháború után sem volt kérdéses a jégkorong további sorsa. 1946-ban megnyitották a harmadik műjégpályát České Budějovicében, a negyediket pár évvel később Brnóban. Szimbolikus jelentőséggel bírt, hogy a háború utáni első (1947-es) Európa- és világbajnokságot Prágában tartották. A házigazdák ekkor lettek első alkalommal világbajnokok, és ez a vb tekinthető a csehszlovák jégkorong aranykora kezdetének: az 1949-es svédországi világbajnokságról, az 1948-as és az 1949-es Európa-bajnokságról szintén aranyéremmel tértek haza. Az 1948-as téli olimpián egy hajszálon múlt a dobogó első foka – bár 0:0-át játszottak a szintén minden addigi mérkőzését megnyerő Kanadával, rosszabb (+62-es!) gólkülönbségükkel a csehszlovákok csak az ezüstöt szerezték meg.

Azonban ez az „aranykorszak” tiszavirág-életűnek bizonyult. A CSKP vezetése, amely az 1948-as úgynevezett „dicsőséges februárral” megszerezte a hatalmat, kezdetben igencsak bizalmat-

¹⁹ Miloslav JENŠÍK: I. m. 410.

²⁰ Jaroslav BABEL: I. m.

lan volt a jégkoronggal szemben. Egyrészt a legnépszerűbb játékosok polgári származása és a cseh üzleti élet bőkezű támogatása miatt még mindig úgy tekintettek rá, mint a „burzsoá réteg” sportjára, amelynek túl szoros kötődései vannak a „nyugati imperialistákhoz” és amely „reklámozza a burzsoá életszemléletet”, de azt is a rovására írták, hogy a német megszállás alatt a ČSSH viszonylag szabadon működhetett és saját ligát szervezhetett.²¹ Csakhogy a jégkorong olyan mély társadalmi beágyazottsággal és nemzetközi hírnévvel rendelkezett, hogy a párt kezdetben kénytelen volt tudomásul venni a helyzetet, és a hatóságokat is óvatosságra intette. Ezért még két-három évig a legtöbb nagy hagyománnyal bíró cseh klub megúsztta az átalakítást vagy egy központi adminisztratív sportszervezetbe való betagozódást – helyette inkább létrehozták a „saját” csapataikat, mint a hadsereg (például ATK Praha, Dukla Jihlava) vagy a belügyi erők (például Rudá hvězda Brno) klubjait.²²

Még nehezebb volt a helyzet egyes játékosokkal. Bár a kommunista vezetés kezére játszott, hogy a nagy játékosok legtöbbször a kora miatt visszavonult, egyes játékosok máig tisztázatlan halála így is komoly visszhangot és ellenérzéseket váltott ki. Különösen az 1948-as repülőgép-szerencsétlenség, amely megkeserítette az 1949-es világbajnoki győzelem ízét. 1948. november 8-án egy Párizsból Londonba tartó gép eltűnt a La Manche csatorna felett. Ennek fedélzetén utazott az angolokkal barátságos mérkőzésre készülő csehszlovák csapat nyolc tagja – míg hat társuk városnézés miatt egy nappal tovább maradt Párizsban.²³ Sokan kétségbe vonták a hivatalos magyarázatot, és a baleset mögött a csehszlovák állambiztonságot (Státní bezpečnost – StB) sejtették.²⁴

²¹ Martin PENC: I. m. 9.

²² Patrik KLICMAN: „Z vrcholu na dno”. Československý lední hokej v 50. letech 20. století [A csúcsról a padlóra. A csehszlovák jégkorong a 20. század ötvenes éveiben]. *Studia historica Brunensia*, 2022/2. 219. DOI: <https://doi.org/10.5817/SHB2022-2-9>

²³ What is the history of ice hockey in the Czech Republic? *Kafkadesk*. Forrás: <https://kafkadesk.org/2020/11/26/what-is-the-history-of-ice-hockey-in-the-czech-republic/> (Letöltve: 2023. 06. 23.)

²⁴ A mítosz szerint a gépen lévő nyolc játékos a meccs után azonnal beadták volna a menekültekérelmét és elrejtőztek volna a társaik elől. Erről azonban az StB tudomást szerzett, és „megrendezte” a balesetet. A Csehszlovákiába visz-

Számos jégkorongjátékos ezután döntött az emigráció mellett. A legnagyobb visszhangot Zdeněk Marek disszidálása váltotta ki, akit ezt követően még az 1949-es világbajnoki csapat fényképéről is kiretusáltak.²⁵ A válogatott többi játékosa is lemaradt a következő világbajnokságról, sőt ennek kapcsán a sztálini diktatúra eljárásával is szembe kellett néznie. Az eredeti tervek szerint a csapat részt vett volna az 1950-es londoni világbajnokságon, de a Prága melletti repülőtéren feltartották őket. Ezt előbb azzal indokolták, hogy nem mindenkinek vannak rendben a papírai, majd műszaki okokra hivatkozva másnapra tűzték ki a gép indulását. A helyi biztonsági szolgálat végül azt közölte, hogy a „Csehszlovák Rádió két riporterétől megtagadták a vízumot, ezért a játékosoknak szolidaritást kell vállalniuk velük”.²⁶ A csalódott játékosok alkoholba kívánták fojtani a bánatukat, de az StB ügynökei csapdát állítottak nekik a kocsmákban – leitatták őket, és kiprovokálták, hogy a CSKP-t szidalmazzák. „Valahogy még egy verekedés is kirobbant, és a rendőrörsön végeztük. Először azt hittük, hogy mindez egy vicc, és csak egy napot töltünk a rács mögött. Még akkor is röhögtünk, és nem vettük komolyan az egészet, amikor bűnösnek mondtak ki minket árulás és kémkedés vádjában. Aztán a mosoly lehervadt az arcunkról, amikor visszakerültünk a börtönbe és levágták a hajunkat” – emlékezett vissza 1968-ban a történetekre Václav Roziňák, akit tíz csapattársával együtt elítéltek. A játékosokra külön-külön egytől tizenöt évig terjedő börtönbüntetést szabtak ki.²⁷ Roziňák megélhette az amnesztiát²⁸ – igaz, csak a prágai tavasz alatt rehabilitálták

szatérő hat játékost előre figyelmeztették, és plusz egy éjszakát fizettek nekik Párizsban. Erről azonban mind a mai napig nem került elő írásos bizonyíték, és igencsak nehezen képzelhető el, hogy az StB miképp tudta volna megrendezni egy francia repülő lezuhanását.

²⁵ Patrik KLICMAN: I. m. 218.

²⁶ HEGYI Iván: Uránbányában végeztek kényszermunkát a jégkorong hazaárulással vádolt világbajnokai. *24.hu* Forrás: <https://24.hu/sport/2023/02/20/jegkorong-csehszlovakia-vilagbajnok-kenyszermunka-uranbanya/> (Letöltve: 2023. 06. 23.)

²⁷ Jan VELINGER–Katrin BOCK: I. m.

²⁸ Csehszlovákiában a desztalinizáció és rehabilitáció rendkívül lassan zajlott, lényegében a prágai tavaszig elhúzódott a folyamat. Erről bővebben BENCSIK Péter: I. m. 292–316.; BESSENYEI Vanda (szerk.): Slánský-per és mellékperi-

őket –, ám hét társa, akik a jáchymovi uránbányában dolgoztak, halálos sugárfertőzést szenvedett el.²⁹

A jégkorongosok elleni perek után a CSKP megszerezte a teljes kontrollt a sportág felett, immáron megszüntetve a ČSSH-t a Csehszlovák Testnevelési Szövetség (Československý svaz tělesné výchovy – ČSTV) felügyelete teljes körű lett. A csehszlovák válogatottat az 1951-es világbajnokságra sem engedték ki, és az 1953-as svájci Európa-bajnokság alatt is otthon kellett maradniuk. Azért, hogy beilleszkék a hidegháborús szembenállásba, intenzív propaganda-hadjárat zajlott, amellyel teljesen eltorzították a játék szellemiségét. Elsősorban az „imperialisták elleni harcra” kívánták felhasználni, hangsúlyozva, hogy mostantól olyan „ösellenségeket” kell legyűrni, mint az Egyesült Államok vagy Kanada. Másodsorban pedig a „béketáboron” belüli mérkőzésekre összpontosítottak, hogy ezzel fűzzék szorosabbra a „baráti kapcsolatokat”. Sőt, miután 1954-ben a Szovjetunió megjelent a nemzetközi jégkorongszíntéren,³⁰ a CSKP-ban úgy tekintettek a saját válogatottjukra, mint a szovjet csapat segítőjére, edzőjére és felkészítőjére. Ez viszont azzal is járt, hogy a csehszlovákoknak felsőbb utasításra veszíteniük kellett, ezáltal biztosítva a „testvéri állam” helyét és pontjainak magas számát.

Ennek tükrében nem meglepő, hogy 1959 óta, amikor Csehszlovákiában tartották a világbajnokságot, ahol gyanús körülmények között elvesztették (3:4-re) a szovjetek elleni mérkőzést, ezért csak bronzérmesek lehettek, egyre több incidens történt a két ország játékosai és szurkolói között. Már a külügyi

nek történetéhez. *Documenta Historica* 102., JATE Press–SZTE BTK TörténeSz Diákkör, Szeged, 2019.

²⁹ HEGYI Iván: I. m.

³⁰ A Szovjetunió egészen addig nem vett részt sem az Európa-, sem a világbajnokságokon. Ennek nemcsak a Sztálin haláláig tartó, Nyugattal szemben rendkívül ellenséges viszony volt az oka, hanem az is, hogy ott sokáig a jéglabdát tartották fontosabb és népszerűbb sportnak, a jégkorongnak pedig egy speciális változatát játszották. Az 1954-es stockholmi világbajnokság egyenesen sokkolta a nagy jégkoronghatalmakat: azonkívül, hogy a szovjetek mindjárt a legelső alkalommal megszerezték az aranyat, addig egyetlen európai ország sem verte meg oly mértékben Kanadát (7:2-re), mint a Szovjetunió. Emiatt az akkori sportkommentátorok szerte a világon arról beszéltek, hogy megszületett az új jégkorongiskola, a szovjet típusú és mostantól ők is jégkorong-nagyhatalom.

diplomáciai jelentésekben is elismerték, hogy egyre több negatív megnyilvánulásra kerül sor, sőt „a Csehszlovák Köztársaságban olyan esetekről is tudunk, hogy a [csehszlovák–szovjet] jégkorongmérkőzések alatt köveket és tányérokat dobáltak a pályára”.³¹ Emiatt pedig Moszkva folyamatosan tiltakozott, és Csehszlovákiában évekig kerülték még a sajtó- és nézőnyilvános „barátságos” mérkőzéseket is, azokat inkább a Szovjetunióban tartották meg.

A frusztrációt csak növelték a hatvanas években lezajlott változások. A csehszlovák jégkorongjátékosok újabb generációja már teljesen másképp állt a jégkoronghoz, mint megfélemlített elődeik. A kiadások finanszírozása elsősorban az állami vállalatokon, termelőszövetkezeteken vagy intézményeken (Belügyminisztérium) keresztül történt, nem pedig közvetlenül az állami költségvetésből kapták a pénzt. A játékosok siker esetén különböző prémiumokra voltak jogosultak – sőt, biztosítást is vehettek fel, akár egyszerre többet és többfajta is. Teljesen átalakították az edzői oldalt is: ahogyan a hatvanas években fokozatosan „enyhült” a légkör Csehszlovákiában, úgy térhettek vissza a korábbi, két világháború közötti vagy a Harmadik Köztársaság alatti trénerek és egykori játékosok mint „tanácsadók”. Kardinális kérdéssé vált a felszerelés, mert a játékosok gyakran az elégtelen minőségű korcsolyákat, kesztyűket és ütőket okolták a vereségért.

A mindezek alapján végrehajtott változások oda vezettek, hogy az 1961-es genfi Európa-bajnokságon a csehszlovák válogatott tizenkét év után ismét haza tudta vinni az aranyérmet – ráadásul úgy, hogy a szintén ugyanabban az évben rendezett világbajnokságon legyőzték a szovjeteket, és csak egy ponttal maradtak le a kanadaiak mögött.³² Ezek a győzelmek pedig tovább erősítették

³¹ Archiv ministerstva zahraničních věcí [Cseh Köztársaság Külügyminisztériumának Levéltára]. (továbbiakban: AMZV). Fond (továbbiakban: f.), Teritoriální odbor – tajné [Területi Osztály – titkos iratok] (továbbiakban: TO–T) 1960–1964., SSSR [Szovjetunió], karton [doboz] (továbbiakban: kar.) 2., číslo jednotky [egység száma] (továbbiakban:č. j.) 020/194.

³² Oldřich TŮMA: They had no tanks this time and they got four goals”: The hockey events in Czechoslovakia in 1969 and the fall of Alexander Dubček. In: Oldřich TŮMA–Mikhail PROZUMENSKIKOV–John SOARES–Mark KRAMER (eds.): *The*

„a testvéri szovjeteknek sem engedünk” jellegű szovjetellenes daczból táplálkozó érzéseket. Ezért is fogadták dühösen, amikor az amerikai Colorado Springsben rendezett 1962-es világbajnokságot a szovjet blokk országai politikai okokból bojkottálták: Hruscsov utasítására „szolidaritást kellett vállalniuk” a Német Demokratikus Köztársasággal, mivel a második berlini válság miatt az Egyesült Államok nem adott vízumot a keletnémet játékosoknak.

Ettől kezdve egyre többször tűnt fel a külső szemlélők számára, hogy a csehszlovák–szovjet mérkőzések nem kimondottan „baráti légkörben” zajlanak. Ez meglátszott az 1965-ös finnországi világbajnokságon is: Csehszlovákia az Egyesült Államokat 12:0-val, Kanadát 8:0-val, Norvégiát 9:2-vel söpörte le a pályáról, de a szovjetektől 3:1-es vereséget szenvedett el, így lecsúszott az aranyról, ami heves szovjetellenes indulatokat szült.³³ A prágai tavasz előtti „csúcspont” kétségtelenül az 1967-es bécsi világbajnokság volt. A csehszlovák csapat ugyanis azontúl, hogy nem állhatott dobogóra, a szovjetektől is kikapott 4:2-re. A Kremlben megjegyezték, hogy a csehszlovák sajtó és rádió egyáltalán nem igyekezett csitítani a kedélyeket.³⁴ Sőt a csehszlovák nézők, akik hosszú idő után most először utazhattak ki szurkolni egy nem szocialista országban megrendezett jégkorongmérkőzésre, a meccs utolsó, igencsak feszült harmadában egyáltalán nem fogták vissza magukat.³⁵ A visszaemlékezések szerint a két ország játékosai úgy „küzdöttek, mint a megvadult tizenévesek”. A csehszlovákok a meccs után nem nyújtottak kezét a szovjeteknek, és látványosan levonultak a pályáról, amikor felcsendült a szovjet himnusz – ami alatt a cseh és szlovák közönség heves pfujolásba és füttyülésbe kezdett a stadionban. Mindezt a csehszlovák adók a „döbbenettől” „elfelejtettek” lekeverní, így az egész ország hallhatta a szovjetellenes kirohanásokat.

(Inter-Communist) Cold War on Ice: Soviet-Czechoslovak Ice Hockey Politics, 1967–1969. CWIHP Working Paper No. 69., Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D. C., 2014. 14.

³³ Miloslav JENŠÍK: I. m. 220–221.

³⁴ Oldřich TŮMA–Mikhail PROZUMENŠCHIKOV–John SOARES–Mark KRAMER (eds.): I. m. 37–39.

³⁵ Uo. 16.

Hasonló megnyilvánulásokat pedig az egész országban lehetett tapasztalni. A diplomáciai jelentések szerint többek között olyasféle feliratok jelentek meg az utcákon, mint „A Szovjetunióval örök időkre és soha máshogy – még akkor is, ha megvernek minket”. Munkahelyeken gúnyolódtak a csehszlovák–szovjet „testvériségen”, ismét politikai okból magyarázták a vereséget, vagy olyan híreszteléseket terjesztettek, hogy a szovjet játékos Alexander Ragulin bokszerképzést kapott, és a pályán összeverte a csehszlovákokat.³⁶ Viszont egy évvel később a csehszlovákok a téli olimpián 5:4-re legyőzték a szovjeteket – a körbeverések miatt ugyan a szovjeteké lett az aranyérem, de az ezüstöt a csehszlovákok szerezték meg.

Az IIHF annyira kedvezőnek értékelte a prágai tavasz során lezajlott folyamatokat, hogy a 36. világbajnokság helyszínének Prágát jelölte meg. A Csehszlovákiában zajló események azonban teljesen más irányba terelték az eseményeket, és immáron senki számára nem volt kétséges, hogy a világbajnokság többről szól, mint a teljesítményről.

Bosszú a pályán

A Nemzetközi Jégkorongszövetség még a Varsói Szerződés 1968. augusztusi inváziója előtti hetekben komolyabb változásokat hajtott végre a szabályrendszeren. Például előírányozta, hogy a válogatottak nem egyszer, hanem kétszer csapnak össze a pályán, illetve engedélyezték a test test elleni játékot (body-checking, bodicsek) mindhárom (támadó, semleges, védő) zónában. A legérdekesebb döntés az volt, hogy megosztották a rendezés jogát és a világbajnokság A csoportjának mérkőzéseit Prágában játszották, a B csoport helyszínének Ljubljanát, a C csoporténak Szkopjét jelölték ki.

A megszállás ellenére a csehszlovák kommunista vezetés eleinte bízott abban, hogy sikerül megtartani az eseményt, végül

³⁶ *Beseda trenéra s. Černyševa z 18. 4. 1967* [Az 1967. április 18-i megbeszélés Černyševa elvtárssal]. AMZV, f. TO–T, 1965–69., SSSR, kar. 1., č. j. 020/114.

kelletlenül elismerték, hogy a csehszlovák hatóságok nem tudnák garantálni a „szovjet és más baráti népek” játékosainak/nézőinek testi épségét. Ezért Prága kérésének eleget téve az IIHF Stockholmot jelölte ki új helyszínnek. Mivel – az Egyesült Államok, Finnország, Kanada és Svédország mellett – Csehszlovákia és a Szovjetunió egyaránt tagja volt az A csoportnak, a svéd hatóságok körültekintően jártak el.³⁷ Főleg, mert a saját szurkolóiktól is tartaniuk kellett: korábban a Svéd Jégkorongszövetség gyakran a szovjetekkel együtt szavazott, 1968 után azonban hónapokra megszakították egymással a kapcsolatot.³⁸ Felvetődött, hogy a csehszlovák–szovjet mérkőzéseket zárt kapuk mögött játsszák le a Johanneshov Arénában, s a közönség – utólag – moziban, ingyen tekintheti meg ezeket az összecsapásokat, de végül ezt elvetették.³⁹ A feszültséget – és a rendezőkre nehezedő nyomást – mutatta, hogy leghamarabb a két szocialista ország közötti mérkőzés belépőjegyei fogytak el. Sőt a *Rudé právo* pártlap tudósítója megjegyezte: a feketeptiacon árult jegy ára megegyezett egy húszszemélyes vacsoráéval.⁴⁰

Tehát már a március 21-i összecsapás előtt feszült volt a hangulat. Csakhogy, rációfóva a korábbi véleményekre, szurkolói incidens nélkül zajlott le a meccs. Annak ellenére, hogy a mérkőzés után a csehszlovák csapat tagjai⁴¹ látványosan nem nyújtottak kezet a szovjeteknek, de ezt a Johanneshov Aréna nyolcezer nézője láthatta csak, mert a „gestust” a csehszlovák televíziókban

³⁷ A B csoport: Ausztria, Jugoszlávia, Lengyelország, NDK, NSZK, Olaszország, Románia. A C csoport: Bulgária, Dánia, Hollandia, Japán, Magyarország, Svájc.

³⁸ John SOARES: Complexity in Soviet–Czechoslovak Hockey Relations. In: Oldřich TUMA–Mikhail PROZUMENSHIKOV–John SOARES–Mark KRAMER (eds.): I. m. 10.

³⁹ Pavel KOVÁŘ: Kronika hokejových bouří [A jégkorongviharok krónikája]. *Reflex*, 1999. március 25. 28.

⁴⁰ Zvonimír ŠUPICH: *Právě začínáme: A hned s ostrými hochy z Kanady* [Éppen kezdünk: És mindjárt az éles eszű fiúkkal Kanadából]. *Rudé Právo*, 1969. március 15. 8.

⁴¹ A válogatott tagjai: Jaroslav Pitner és Vladimír Kostak edzők, Jozef Golonka kapitány, Vladimír Dzurilla, Miroslav Lacký, Jan Suchý, Josef Horešovský, Oldřich Machač, Fratišek Pospíšil, Vladimír Bednář, František Šefčík, Jaroslav Jiřík, Jan Hrbatý, Jaroslav Holík, Jiří Holík, Richard Farda, Václav Nedomanský, Josef Černý, Jan Klapáč, Jan Havel és Josef Augusta.

már nem vetítették le.⁴² A pályán is inkább a hűvös távolságtartás volt a jellemző. Jan Suchý és Josef Černý góljával a csehszlovákok 2:0-ra megverték a szovjet csapatot, de aznap még a csehszlovák fővárosban is nagyobb visszhang nélkül maradt a győzelem. A prágai Óváros téren körülbelül húszezren gyűltek össze, és más csehszlovák városokban is több ezren mentek ki az utcákra. Pozsonyban újságpapírokból készített fáklával vonultak el a válogatott szlovák nemzetiségű tagjainak (Dzurilla, Golonka) lakásához, ahol köszönetet mondtak nekik a teljesítményért, és elénekelték a himnuszt.⁴³ Bár sor került néhány szovjetellenes kirohanásra és kisebb rendbontásra, de ez sem volt általános, és a csehszlovák hatóságok csupán néhány embert állítottak elő. Még a külföldi médiumok és diplomaták sem tulajdonítottak nagy jelentőséget az eseményeknek, mivel a hatóságoknak alig kellett közbelépniük.⁴⁴ Ezt a fajta passzivitást erősítették meg az 1967 és 1969 között az amerikai nagykövetségen dolgozó Kenneth Skoug diplomáciai jelentései is: „szerény tüntetésnek” minősítette a megmozdulásokat, és szerintre „ha az újságok másnap nem számolnak be ezekről, akkor teljesen észrevétlenek maradtak volna”.⁴⁵

Azonban a meccset követő napokban érezhetően megváltozott a légkör mind a sportarénában, mind az országban. A csehszlovák nézőket lázba hozta, hogy a válogatott ezután győzelmet győzelemre halmozott: már másodszor győzték le Kanadát (3:2), Finnországot (4:2) és az Egyesült Államokat (6:2). A legtöbben nem megnyerni akarták a bajnokságot, hanem csak a szovjeteket akarták „újra móresre tanítani”. A csehszlovák társadalom,

⁴² Mikuláš KROUPA: Rusom ruky nepodáme. Či vyhráme, alebo prehráme, spomína hokejista [Nem fogunk kezét fogni az oroszokkal. Győzelem vagy vereség, emlékezett vissza a jégkorongos]. *Sme*. Forrás: <https://domov.sme.sk/c/7276672/rusom-ruky-nepodame-ci-vyhrame-alebo-prehrame-spomina-hokejista.html> (Letöltve: 2023. 06. 26.)

⁴³ Rok 1969: Hokejisti ČSSR na MS dvakrát porazili ZSSR [1969-es év: amikor a CSSZSZK jégkorongosai kétszer legyőzték a Szovjetuniót a világbajnokságon]. *Vtedy*. Forrás: <https://www.vtedy.sk/majstrovstva-sveta-hokej-cssr-zssr-golonka> (Letöltve: 2023. 06. 26.)

⁴⁴ Jan KALOUS: ČSSR – okupanti 4:3 – Analýza jedné březnové noci [CSSZSZK – Megszállók 4:3 – Egy márciusi éjszaka elemzése]. *Paměť a Dějiny*, 2009/2. 24.

⁴⁵ John SOARES: I. m. 7.

nemzetiségtől és szociális helyzettől függetlenül, rég volt ennyire azonos állásponton. Ahogyan a gratuláló és újabb győzelmeiket kívánó telegramok száza futottak be a válogatotthoz, úgy nőtt a nyomás a játékosokon, akik közül néhányan már nem sporteseményként, hanem „méltó elégtételként” tekintettek a közelgő második összecsapásra. Függetlenül attól, hogy néhányuk a „csehszlovák–szovjet barátsági társaság” tagja volt és a hadsereg, illetve a belügyi erők csapataiban játszott, mindnyájan egy véleményen voltak a tekintetben, hogy „az oroszokat nem tankokkal, hanem teljesítményünkkel fogjuk legyőzni”.⁴⁶ Ráadásul Golonka edző beleegyezésével néhány cseh játékos fekete szalaggal leragasztotta a mezén lévő oroszlán feletti vörös csillagot. „A nagymamám mindig azt mondta, hogy az oroszlán fején koronának kell lennie, nem pedig csillagnak” – magyarázta a meccs után a nyugati újságíróknak Jiřík Holík.⁴⁷

A március 28-i csehszlovák–szovjet mérkőzés ismét kézfogás nélkül indult. Valószínűleg a szovjet válogatott is érezte, hogy most teljesen más a hangulat és a tét. A tizenötödik percben a csehszlovákok Holík révén vezetést szereztek. A nagy ováció miatt hangzavarban nem lehetett tisztán hallani, ám egy évvel későbbi interjú szerint azt vágta a szovjet kapus fejéhez, hogy „Te kibaszott komcsi!”.⁴⁸ Négy perccel később Václav Nedomanský – gólja után visszafelé korcsolyázva – látványos fenyegető mozdulatokat tett az ütőjével a szovjet kispad felé, ami a csehszlovák televízióban is jól látható volt. A második harmadban a szovjetek egyenlítették, s a gólok alkalmával hasonló durva szidalmakkal illették a csehszlovák játékosokat, ami még inkább feltűzelte a csehszlovákok harci szellemét. Korabeli visszaemlékezések szerint az utolsó harmadban „megvadult oroszlánokként” harcoltak a pályán, mindvégig védekezésre kényszerítették a szovjeteket, és végül 4:3-ra győztek.⁴⁹ A meccs után a többnyire svédekből álló, tízezer főt számláló nézőközönség, akik közül sokan angol, cseh, orosz és svéd nyelven írt Szovjetunió-ellenes és Csehszlovákiát él-

⁴⁶ Rok 1969: Hokejisti ČSSR na MS dvakrát porazili ZSSR. I. m.

⁴⁷ Pavel KOVÁR: I. m. 28.

⁴⁸ Oldřich TŮMA: I. m. 20.

⁴⁹ Mikuláš KROUPA: I. m.

tető transzparenszeket emeltek a magasba, folyamatosan Dubček nevét ordította és szovjeteket ócsárolta olyan rigmusokkal, mint például: „A tankjaitok sem segítettek rajtatok!”.⁵⁰

Győzelmi mámorban

Március 28-án este Prágában a kihalt utcák és terek a csehszlovák-szovjet mérkőzés alatt pár perc alatt megteltek. Este tízkor már körülbelül harmincezer ember gyűlt össze a prágai Vencel téren, de cseh történészek szerint – ellentétben a hivatalos jelentésekkel – mire a tömeg elindult, már százötvenezer főre duzzadt a létszám.⁵¹ Legtöbben a csehszlovák játékosokat és edzőket éltették, vagy a meccs eredményét firkálták fel az ablakokra, falakra, járművekre és utcakövekre. Ugyanakkor nem maradtak el a párt- és szovjetellenes megnyilvánulások sem, mint az „Usszuri, Usszuri!” vagy „Iván, Iván, vidd haza a tankjaidat, mert a kínaiak már ott vannak a küszöbödön”.⁵² Éjfél előtt közel ötszázan álltak a szovjet nagykövetség előtt, de a rendőrség és az állambiztonság közösen akadályozta meg az épület megtámadását. Ezzel szemben a Vencel téren lévő szovjet Aeroflot- (légitársaság) és Intourist- (turisztikai) irodákat senki nem védte, így az ott vonuló huszonötezer ember közül több százan megrohmozták az irodákat: betörték az ablakokat, majd berontottak az üzletekbe, és fosztogatni kezdtek. Amit a tüntetők nem tudtak magukkal vinni, azt szétverték, az utcára hányták és felgyújtották. A kikerkező, körülbelül száz fős rendőri egységeket „Gestapo! Üsd-vágd!” rigmusokkal fogadták, és utcakövek-

⁵⁰ John SOARES: I. m. 10.

⁵¹ Milan BARTA–Jan BREČKA–Jan KALOUS: *Demonstrace v srpnu 1969 a jejích potlačení* [Az 1969. augusztusi tüntetések és azok elnyomása]. Ústav pro Studium Totalitních Režimů, Praha, 2012. 53.

⁵² Jan KALOUS: I. m. 25.; Az ünneplők ezzel a március közepén kirobbant kínai-szovjet határ menti fegyveres konfliktusra utaltak, amikor a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg többször megpróbálta elfoglalni az Usszuri határfolyón lévő Damanszkij nevű szigetet. A szovjetek sikeresen visszaverték a kínai támadásokat, de körülbelül százfős veszteséget szenvedtek el. A rövid, de intenzív fegyveres konfliktus jelentette a mélypontot a kínai-szovjet viszonyban, illetve az amerikai-kínai közeledés kezdetét.

kel, valamint az Aeroflotból elhozott berendezéssel dobálták meg őket és a járműveiket. A hatóságok tíz – ebből két súlyos – sérült árán tudták elfoglalni a Vencel teret és helyreállítani a rendet hajnali háromkor.⁵³

További hatvankilenc cseh, morva és szlovák településen került sor hasonló tiltakozó demonstrációra, illetve zavargásokra, amelyeken a legalacsonyabb becslések szerint is mintegy félmillióan vettek részt.⁵⁴ Olyanfajta rigmusok hangzottak el, mint „Ezt augusztusért kapjátok! Csehszlovákia–Megszálló Erők 4:3! Tankok nélkül puncik vagytok! Az egész világ látta, ahogy rábasztatok! Anatolij Taraszov kapd be a... jegyzetfüzetet! Ma Taraszov edző, holnap Brezsnyev főtitkár!” Prága után a legtöbben Plzenben vonultak utcára, mintegy harmincezen, s leszámítva a szovjet zászlók elégetését, nem történt komolyabb incidens. Brnóban húszezer ember négyszáz dudáló személygépkocsival, húszerautóval és egy busszal megbénította a városi forgalmat, miközben több száz tűzijátékot lőttek fel – néhányat szándékosan az ott élő szovjet tisztok szolgálati lakása mellett. Liberec városában húszezer ember gyűlt össze a Békeharcosok terén (Náměstí Bojovníků za mír). Nem maradtak el a szélsőséges megnyilvánulások sem: Uherské Hradištěben egyszerre éltették az Egyesült Államokat és Hitlert, Pardubice városában szvasztikát pingáltak a szovjet zászlókra.⁵⁵ Haviřovban háromezren vonultak fel, Olomoucban négyezren, amiért az egész kerületben (kraj; nagyjából a magyarországi megyének felel meg) százszázalékos készséget rendeltek el a biztonsági szolgálatok számára.⁵⁶ A Vörös Hadsereg csehszlovákiai harcait dicsőítő szovjet emlékműveket éppúgy megrongálták – Hradec Královében leön-

⁵³ *Materiály o bezpečnostní situaci na území ČSR od 21.3.–13.5.1969 a přehled zraněných příslušníků a zadržaných* [Anyagok a Csehszlovák Köztársaság területén 1969. 3. 21-től 5. 13-ig kialakult biztonsági helyzetről, valamint a sebesült hatósági személyek és fogvatartottak listája]. Archiv Bezpečnostních Složek [Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára]. (továbbiakban: ABS), fond F, Sekretariát hlavního velitelství VB ČSR [A Cseh Köztársaság Közbiztonság Főparancsnokságának Titkársága]. (továbbiakban: H 2–1), i. j. 74., 1969. 03. 29.

⁵⁴ Jan KALOUS: I. m. 24.

⁵⁵ Oldřich TŮMA: I. m. 23–24.

⁵⁶ *Materiály o bezpečnostní situaci na území ČSR od 21.3.–13.5.1969*. ABS, f. F, H 2–1, i. j. 74., 1969. 03. 29.

tötték benzinnel, és felgyújtották –, mint a középületeken kihe-lyezett zászlókat és a „Szovjetunióval örök időkre és soha más-hogy” vagy ahhoz hasonlóan a „testvéri barátságot” hirdető fel-iratokat.⁵⁷ A „legnyugodtabb” régiók a dél-csehszágaiak voltak.

A népharag még a megszálló szovjet csapatokat is elérte, ame-lyek harminchat településen állomásoztak, ebből húszat ért tá-madás. Az Ústí nad Labemben lévő szovjet katonai bázison két GAZ típusú terepjárót és három motorkerékpárt gyújtottak fel, betörték a főparancsnokság ablakait, elvágták a telefonvonalá-kat, illetve menekülésre készítették a helyi szovjet katonatisz-teket. A Mladá Boleslavban lezajlott zavargásokban, amelynek keretében ötezren vonultak a szovjet támaszponthoz, negyven cseh katona is részt vett. Miután a járművek áthaladása miatt kinyitották a kapukat, a tüntetőknek nyolcvanegy ablakot sike-rült betörniük, és néhányan megpróbáltak felmászni az elhala-dó járművekre. A Jaroměřben lévő, a szovjetek által „kibérelt” katonai kórházat négyezer civil vette „blokádnak alá”. Az olomouci katonai parancsnokság előtt zajló tüntetés egy órán át tartott, ahol katonai járművek kerekeit lyukasztották ki. A Teplicében fekvő szovjet főparancsnokság előtt szintén gyülekezett a tömeg, de még időben „leparkoltattak” egy szovjet harckocsit és két pán-célozott személyszállítót a kapuknál, így nem történt komoly in-cidens. A szovjet katonák a verbális és a fizikai támadásokra válaszul üres sörösuvegeket és köveket hajítottak a tüntetők felé. A leghevesebb közáporozás a Trutnovban lévő szovjet kaszárnya előtt történt, amelyben több tucatnyian vettek részt, és amelyben egy cseh sérült meg. A primer források csak két-három esetet (Mladá Boleslav, Ústí nad Labem, Jaroměř) említettek, amikor a szovjet katonák a kézifegyvereikhez nyúltak, de akkor is a le-vegőbe tüzeltek. A szovjet állításokkal és jelentésekkel ellentét-ben a csehek részéről egyszer sem került sor lövöldözésre, nem használtak fegyvereket, és nem robbantottak. A Cseh Szocialista Köztársaság⁵⁸ területén zajló tüntetések során összesen tizen-kilenc rendbontót állítottak elő a rendőrök, akik közül négyet a

⁵⁷ Milan BARTA–Jan BŘEČKA–Jan KALOUS: I. m. 53–54.

⁵⁸ Az ország hivatalos neve 1960-tól Csehszlovák Szocialista Köztársaság (Československá socialistická republika/ČSSR) volt. A prágai tavasz után az ál-

büntetőtörvénykönyv értelmében őrizetbe vettek, kettőnél indítványozták az előzetes letartóztatást, hármat pedig átadtak az ügyészségnek. Ez a szám május 14-ig százhatvannégy főre ugrott, legtöbbjüket (negyvenegy fő) Ústí nad Labemben.⁵⁹

Meglepő módon az elégedetlenség sokkal nagyobb méreteket öltött a szlovákok lakta részeken. A Nemzetbiztonsági Testület (Sbor národní bezpečnosti – SNB) hiába rendelt el pozsonyi alakulatainál száz százalékos készséget, aktivizálta a Népi Milícia (Lidové milice) több száz tagját, vezényelt át jelentős erőket a nyugat-szlovákiai kerületből, állított fel egy válságstábot, nem sikerült elejét venni a zavargásoknak. A pozsonyi diákkollégiumokból kirajzó diákok százai égő újságot tartva a kezükben fáklyás felvonulást rendeztek. Ez a visszaemlékezések szerint úgy nézett ki, mit egy „tűzes folyó”, ami egyben utalás volt Jan Palachra, aki „élő fáklyának” nevezte magát.⁶⁰ A Szlovák Nemzeti Felkelés terén húszezren gyűltek össze, petárdákat és tűzijátékokat lőttek fel, megbénították a városi közlekedést és szovjetellenes kijelentéseket tettek. Habár a várost valósággal elárasztották a rendvédelmi erők és az StB „titkos együttműködői”, kevésnek bizonyultak az elégedetlenség megfékezésére. A Miletič utcában fekvő helyi szovjet főparancsnokság előtt közel tízezren – köztük a Csehszlovák Néphadsereg katonái – jelentek meg és csaptak össze a kivezényelt négyszáztizenöt karhatalmistával, akik végül csak könnygáz és vízágyú bevezetésével tudták megfékezni a tömeget. Azonban még így is harminckét hatósági személy sérült meg az összecsapásokban, és a pozsonyi konzulátusra való betörést is inkább a körülmények akadályozták meg, mintsem a hatóságok fellépése. A pozsonyi események olyan nagy hatással voltak a szovjetekre, hogy később Andrej Grecsko hadügyminiszter azt vetette a csehszlovák kollégája szemére, hogy „a [Szövetségi] Belügyminisztérium szervei a demonstráció kitörését követő három-négy órában sem tudtak közbelépni [...] Ha a Szovjetunióban a CSSZSZK [Csehszlovák Szocialista Köztársaság] ellen irányuló

lamot föderalizálták, és a szlovákok nagyobb arányban vettek részt az állami, párt és hatósági szervek működtetésében.

⁵⁹ Zpráva [Jelentés]. ABS, f. F, H 2-1, i. j. 74., 1969. 05. 14.

⁶⁰ Stanislav SIKORA: I. m. 466.

jelszavak jelentek volna meg, akkor mi tudtuk volna, hogyan kell megbirkózni velük.”⁶¹

Kassán (Košice) szintén tartottak fáklyás felvonulást, amelyen körülbelül ezerkétszázan vettek részt, mivel a tömegközlekedési eszközökön utazó munkások is csatlakoztak hozzájuk. Sokan a kezükben lévő égő papírral és fadarabokkal dobálták meg a rendőröket, akik közül ketten súlyos égési sérüléseket szenvedtek, de volt olyan, aki startpisztolyból adott le lövést a karhatalmistákra. A „Gestapo, SS!” szavakat ordító tömeget csak könnygáz segítségével tudták szétoszlatni, akik menekülés közben tucatnyi rendőr- és tűzoltójárműben tettek kárt – ugyanakkor két tüntetőt eltapostak. A többi szlovákiai városban éppúgy voltak demonstrációk, amelyeket elsősorban főiskolai diákok szerveztek: kétezren Zsolnán (Žilina), hétszázan Besztercebányán (Banská Bystrica), ötszázan Nyitrán (Nitra), Trencsénben (Trenčín), Zólyomban (Zvolen), háromszázan Eperjesen (Prešov) vonultak fel, de ezekben nem került sor súlyosabb összecsapásokra, és a tömeg a rendőrség felszólítására feloszlott. A szlovák területeken harmincnégy rendőr sérült meg, csak Pozsonyban tizenkilenc embert tartóztattak le.⁶²

Országszerte körülbelül 1,19 millió csehszlovák koronányi kár keletkezett – ebből a Szovjetuniónak okozott rész 842 000-et tett ki.⁶³ A megmozdulások alatt volt egy pillanat, amikor úgy tűnt, hogy a különböző rendvédelmi erők képtelenek megoldani a válságot, és a Nemzetvédelmi Minisztériumhoz fordultak, hogy vessék be a Csehszlovák Néphadsereg egységeit. Végül a bürokratikus út lassúsága és Dubček kiváró magatartása miatt erre nem került sor, pedig ő kezdetben egyáltalán nem utasította el a katonák utcákra küldését. Bár emiatt később sokan bírálták őt, a párt első titkára tökéletesen tisztában volt a kialakult helyzettel: egy eldurvuló, országos méretűvé duzzadó és súlyos anyagi

⁶¹ Oldřich Tůma: I. m. 56–57.

⁶² Milan BARTA–Jan BREČKA–Jan KALOUS: I. m. 7.; Stanislav SIKORA: I. m. 466–467.

⁶³ Materiály o bezpečnostní situaci na území CSR od 21. 3.–13. 5. 1969 a přehled zranených příslušníků a zadržených. ABS, f. F, H 2–1, i. j. 74., 1969. 03.29.

károkat okozó lázongást mind a CSKP-n belüli ellenségei, mind a külföldi ellenfelei tökéletesen kihasználhatnak pozíciója gyengítésére, végső soron a teljes reformkommunista szárnyal való leszámolásra. Mindösszesen két hétre volt szükség ahhoz, hogy Dubček legmélyebb félelmei valóra váljanak.

Tökéletes indok

Már a március 21-i jégkorongmérkőzést követően érezhetően nőtt az aggodalom a csehszlovák reformkommunisták körében, hogy a két összecsapás – a pályán elért győzelem ellenére – olyan országos méretű megmozdulást idézhet elő, amelyet ha nem kezelnek megfelelően, a saját alkalmatlanságukról tesznek tanúbizonyságot. Ezzel párhuzamosan tovább erősítik az augusztusi megszállás óta egyre nagyobb hatalomra szert tevő Gustáv Husák pozícióját, aki nemcsak Szlovákia Kommunista Pártjának (SZLKP) főtitkára volt, hanem a magukat „realistáknak” nevező frakció vezetője is. Bohumil Šimon – Dubček egyik közeli szövetségese – elnökségi és KB-tag még Martin Dzúr védelmi minisztert is felkereste, hogy a rendőrség mellett a Csehszlovák Néphadsereget is helyezték készségszolgálatba, hogy időben elejét vehessék a rendbontásoknak. Ám hiába fordult aggályaiával az összes fontos állami- és pártszerv vezetőjéhez, semmi sem történt.⁶⁴

A március 28-i mérkőzés és a március 29-e hajnalig tartó zavargások után szinte azonnal kezdetét vette a bűnbakkérés, a felelősségre vonás és a reformkommunisták elleni hadjárat. Különösen a szovjet bázisokat és irodákat ért károkkal próbálták igazolni Dubček körének alkalmatlanságát. Az Aeroflot kifosztása és felgyújtása a mai napig nem enyhülő vitát generált a cseh/szlovák historiográfiában, hiszen ezeket az incidenseket még a történészek közül is sokan egy operatív titkosszolgálati művelet eredményének tartják. Vagyis álláspontjuk szerint a keményvonalasok az StB-t felhasználva terelték a győzelmi ünnepséget

⁶⁴ Pavel KOVÁR: I. m. 28.

más mederbe, szándékosan felbujtva és feltűzelve a lakosságot, hogy ezáltal lejárassák Dubčeket és megszerezzék a Kreml áldását a vezetés leváltásához. Ezt a narratívát többek között olyan érvekkel és részletekkel próbálják igazolni, mint hogy a tüntetők az Aeroflot előtt már előre elkészített köveket találtak, mindössze pár rendőr őrizte az épületet (akik egyáltalán nem avatkoztak közbe), álruhás StB-sek irányították a zavargásokat, majd a nagyszámú közbiztonsági egység felbukkanásakor a rendőröket szállító buszokon távoztak a helyszínekről. Oldřich Tůma történész tanulmányában például azzal kapcsolatban fejezte ki kétségét, hogy tényleg elhangzottak-e a hivatalos jelentésben szereplő, Hitlert éltető rigmusok (például Uherské Hradištěben), mivel a cseh köztudatban akkor még mindig élénken élt a német megszállás emléke, és aligha szimpatizált bárki is a nációkkal – sőt, eleve értelmetlennek tartja, hogy ezzel párhuzamosan az Egyesült Államokat éltették volna.⁶⁵ Paradox módon nemcsak a csehszlovákiai sajtóban, hanem a többi szocialista állam nyilvánosságában is „összeesküvéssel” próbálták igazolni a kialakult káoszt – még ha emögött „szélsőjobboldali” és „reakciós” erőket véltek is felfedezni. A vezető szerepet a szovjet *Pravda* töltötte be, amelynek cikkeit és megállapításait a többi „baráti állam” orgánumai átvettek. Az április 1-jén megjelent, név nélküli *Népszabadság*-cikkben ugyan „megértették” a csehszlovákok győzelmi ünnepeit, de elítélték a „szovjetellenes őrvongást”, amely szerintük korántsem volt „spontán”.

„Vagy honnét származtassuk az előre elkészített transzparenseket, felírtos táblákat a mocskolódo szovjetellenes szövegekkel. A város külső kerületeiből provokátorok segítségével és ellenőrzésével teherautók és autóbuszok szállították a csoportokat a belvárosba. Ki bocsátotta a rendelkezésükre ezeket a járműveket? Megannyi kérdés, amelyre nem adhat feleletet a »spontaneitásra« való hivatkozás, s amely közvetetten, de cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a jobboldal erői ismét keresztülvitték akaratukat a hatóságokkal és rendfenntartó erőkkel szemben.”⁶⁶

⁶⁵ Oldřich TůMA: I. m. 23–24.

⁶⁶ Gyűjtötetés – a sport ürügyén. *Népszabadság*, 1969. április 1. 2.

Ezek a megállapítások azonban tovább erősítették azokat a feltételezéseket országokon belül és kívül, hogy az egész zavargás valóban összeesküvés volt, csak hogy illet a szovjet katonák jelenlétében egyetlen „reakciós” vagy nyugati szerv sem tudott volna megvalósítani – hanem a „másik oldal”. Lényegében a korabeli vélekedéseket tükrözik a művelődéstörténész Heiszler Vilmos rendszerváltás után a *Beszélőben* leírt gondolatai: „Akkor viszont fel kell tennünk a kérdést: kinek állt módjában teherautókat és autóbuszokat szerezni a március 28-i népünnepély résztvevői számára? Két ilyen hatalom volt akkor Csehszlovákiában: a csehszlovák párt- és állami vezetés, valamint a megszálló szovjet hadsereg.”⁶⁷ Bár még mindig nem került elő egyértelmű írásos bizonyíték az 1969. március 28–29-i események „megkonstruáltságáról”, így a fenti vita egyelőre nem tudott nyugvóponttra kerülni.⁶⁸

A *Pravda* cikkei csupán a csehszlovák reformkommunistákra lecsapó hurrikán előszelét jelentették. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága március 31-én megtárgyalta a csehszlovákiai történeket. A határozatban lefektették – és a CSKP-nak levél formájában elküldték –, hogy a csehszlovák hatóságok nem léptek fel kellő határozottsággal, s a „normalizálás” érdekében szükségessé vált bizonyos változások eszközlése. Amennyiben Prága nem tesz eleget a szovjet „javaslatoknak”, „az újabb szovjetellenes akciók, szocialistaellenes provokációk és katonai alakulatok elleni támadások esetén a szovjet fél kénytelen lesz hathatós intézkedéseket foganatosítani. Fenntartjuk magunknak azt a jogot, hogy meghatározzuk ezen intézkedések jellegét attól függően, milyen konkrét lépéseket tesz a csehszlovák vezetés a maga részéről az ellenséges, szocialistaellenes erők kirohanásainak megelőzésére és megfiúsítására”.⁶⁹ A Kreml Vladimir Szemjonov külügyminiszter-helyettes és Andrej Grecsko hadügyminisztert küldte Csehszlovákiába, hogy adják át a levelet a pártvezetésnek és csikarják ki a változásokat.

⁶⁷ HEISZLER Vilmos: A jégkorong-forradalom. *Beszélő*, 1997/12. 78.

⁶⁸ A különböző pró és kontra érvekről, a titkosszolgálati összeesküvésről vagy annak cáfolásáról bővebben lásd Oldrich TŰMA: I. m. 25–29.

⁶⁹ MITROVITS Miklós: I. m. 536.

Kétségtelen, hogy a CSKP reformszárnya felkészült a szovjetek fogadására, és igyekeztek menteni a helyzetet, kivédeni a két legnagyobb rivális frakció, a „konzervatívok” és a „realisták” támadásait. Josef Smrkovskýnak, a csehszlovák nemzetgyűlés elnökének például azért kellett magyarázkodnia, mert ő szintén az utcán ünnepelte a győzelmet – természetesen burkoltan azzal vádolták őt, hogy felbujtotta az embereket, de ő mindvégig tagadta, és elítélte a szovjeteknek okozott károkat.⁷⁰ Dubček csak későn, április 3-án állt a televízió képernyője elé, és szólította nyugalomra és a szovjetek elleni bárminemű támadás befejezésére a lakosságot – emiatt minden oldalról támadták. Április elején egymást követték a különböző, a „normalizációt” felgyorsító, elnyomást fokozó párt- és kormányhatározatok, illetve belügyi és rendőri parancsok. A CSKP KB Elnöksége és a kormány a következő lépéseket tette a „nyugalom megszilárdítása érdekében”:⁷¹

- A Szövetségi Belügyminisztériumnak együtt kell működnie a Cseh és Szlovák Belügyminisztériumokkal, hogy intézkedéseket hozzanak a béke és rend megerősítése érdekében.
- A Szövetségi Belügyminisztériumnak és a Nemzetvédelmi Minisztériumnak egy hónapon belül javaslatot kell tennie a közbiztonságot (rendőrséget) támogató SNB készenléti/vészhelyzeti egységek (PSVB) (újra)felállítására.
- A Szövetségi Belügyminisztérium Prágában, Brnóban, Pozsonyban és az ideiglenesen Csehszlovákiában állomásozó szovjet csapatok helyszínein megnövekedett létszámú járőröket állítanak fel.
- A Szövetségi Belügyminisztériumnak szükség esetén együtt kell működnie a Csehszlovák Néphadsereggel, vagy segítséget kérhet tőle a rend fenntartása érdekében.
- A pénzügyminiszternek biztosítania kell a kártérítés összegét.
- A prágai főpolgármesternek új épületet kell biztosítania az Aeroflot- és az Intourist-irodáknak, amíg tartanak a felújítások.

⁷⁰ Jan KALOUS: I. m. 33.

⁷¹ Zpráva [Jelentés]. ABS, f. F, H 2-1, i. j. 74., 1969. 04.25.

- A Szövetségi Belügyminisztériumnak, a Szövetségi Külügyminisztériumnak és a Főügyészségnek egy hónapja van arra, hogy intézkedési javaslatokat nyújtsanak be azon állampolgárok ellen, akik 1968. augusztus 21. után még mindig külföldön tartózkodnak.

A CSKP KB továbbá betiltott néhány „ellenforradalmi hangvételű”-nek minősített újságot, például a *Reportért* és a *Listyt*.⁷² A három belügyminisztérium (cseh, szlovák, szövetségi) közös április 2-i (4. számú) parancsával eltörölték a prágai tavasz alatt hozott enyhítő rendelkezések maradékát, aminek következtében lényegében visszatértek az „ötvenes évekbe”.⁷³

- Minden belügyi erő (a rendőrségtől az StB-ig) a parancsokat és intézkedéseket pontosan és felelősségteljesen hajtja végre.
- Minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályozni a köznyugalom és a közrend megzavarására tett kísérleteket.
- Folyamatosan ki kell értékelni a helyi szituációkat és felkészülni az intervencióra.
- Az esetleges provokációk megelőzése érdekében a párt- és kormánysszerveknek a CSSZSZK-ban való nyugalom megteremtését előírányozó intézkedéseit maradéktalanul teljesíteni kell.
- Nem szabad semmiféle nyilvános szovjet- és szocialistaellenes⁷⁴ véleményt megengedni.
- A rendbontók és a nyugalommal kapcsolatos törvénysértések alanyai ellen gyorsított eljárást kell lefolytatni.

⁷² Milan BARTA–Jan BREČKA–Jan KALOUS: I. m. 56.

⁷³ Společný rozkaz MV ČSSR [A CSSZSZK Belügyminisztériumainak közös parancsa]. ABS, f. B, Sekretariát ministra vnitra VII. díl, 1960–1965 [Belügyminisztérium Titkársága VII. rész] (a továbbiakban: A 2/7), i. j. 227., SRMV-4/1969, 1969. 04. 02.

⁷⁴ A „szocialistaellenes” cselekedetek: a CSKP vezető szerepének bírálata és megkérdőjelezése; a Szovjetunió és a Varsói Szerződés más tagállamának megsértése és verbális támadása; a CSSZSZK területén lévő szövetséges erők bírálata és megsértése a CSKP vezető tagjainak és a CSSZSZK elnökének bírálata és megsértése.

Mindez azonban megkésett lépésnek bizonyult. Április 7-én Szemjonov átadta a SZKP tiltakozólevét. Ebben nemcsak szovjet nézőpontból (eltúlozva) mutatták be a zavargásokat, de egyben különböző utasításokat adtak a csehszlovák vezetésnek. Például kötelezték őket arra, hogy néhány „veszélyes helyen” (például Ústi nad Labemben, Trencsénben) lévő szovjet katonák számára adjanak teljesen új, biztonságosabb épületeket, vagy a csehszlovák hatóságok által meghatározott kártérítés kétszeresét (1,67 millió koronát) fizessék ki a szovjeteknek.⁷⁵ Grecsko védelmi miniszter Dzúrral és a Csehszlovák Néphadsereg más tagjával találkozott, s ultimátumnak felérő követelést adott át: Prága engedélye nélkül is megnövelhetik a szovjet csapatok létszámát, tüzet nyithatnak az ellenük tüntetőkre, a KGB szabadon folytathat nyomozást és intézkedhet a létesítmények védelme érdekében – így lényegében még rosszabb helyzet állt elő, mint augusztus 21-én.⁷⁶ Ezzel párhuzamosan a szovjet delegáció szándékosan nem találkozott Dubčekkel és körével, helyette a Husák körül csoportosuló „realistákkal” egyeztetett.⁷⁷ Az SZKP „kiszemeltje” a főtítkári pozícióra legelőször Oldřich Černík miniszterelnök volt, de később csalódottan vették tudomásul, hogy ő alig befolyásolja a történeteket, folyamatosan változtatja a nézeteit és igencsak megosztó személyiség a CSKP körében. Ellenben a szovjet vezetés tetszését elnyerte, ahogyan Husáknak sikerült a szlovák Vasiľ Biľak vezette konzervatívokat meggyőzni és együttműködésre készíteni Dubček ellenében. Sőt, a realisták jelentős engedményeket tettek az ortodox kommunistáknak, amikor elkezdték őket tisztára mosni azzal, hogy „nem kollaboráltak és [nem] járultak hozzá a szovjet megszálláshoz”. Ez végül oda vezetett, hogy a CSKP KB Elnökség Végrehajtó Bizottsága 1969. április 16-án elfogadta *A párt néhány tisztségviselője elleni indokolatlan vádakról* című határozatot, amivel egységfrontot hoztak létre, és *de jure* is megteremtették a reformkommunisták elleni blokkot.⁷⁸ Valószínűleg ez volt az utolsó lökés, amely végül Husák oldalára lendítette az

⁷⁵ Protest [Tiltakozás]. ABS, f. F, H 2–1, č.j. A/2., 1969. 04. 07.

⁷⁶ Oldřich TŮMA: I. m. 31.

⁷⁷ Jan KALOUS: I. m. 30.

⁷⁸ Stanislav SIKORA: I. m. 458.

ingát a Kremlben, és Brezsnyev zöld jelzést adott a személycseréknek. A CSKP KB az 1969. április 17-i plenáris ülésen Dubček helyére Gustáv Husákot nevezte ki első titkárnak, végleg pontot téve ezzel a párt „normalizációjára”.⁷⁹

Konklúzió

A politikai következmények, a reformkommunistákkal való leszámolás és a „normalizáció” felgyorsulása korántsem tudta teljes mértékben elvenni a csehszlovák társadalomtól a szovjetek felett aratott győzelem örömét. A csehszlovák válogatott (ismét) világhírnévre tett szert, és ünnepelt hőssökké váltak a világ nagy részén. Még akkor is a „fehér oroszlanokkal” foglalkozott mindenki, amikor a svédektől elszenvedett két vereség következtében csak a bronzérmét tudhatták a magukénak – ezzel szemben a szovjetek aranyérmével alig vagy egyáltalán nem törődtek. Svédország – és más nyugati államok – tárt karokkal fogadták a disszidáló csehszlovák játékosokat (Jaroslav Jiřík, Richard Farda, Václav Nedomanský), akik vagy a helyi csapatok edzésében segédkeztek, vagy felhasználták őket a szovjetellenes propagandában.

Annak ellenére, hogy Husák „realistái” számára a március 28–29-i események jelentették az ugródeszkát a hatalomba, korántsem dőlhettek hátra nyugodtan a székükben. Egészen az 1989-es bársenyos forradalomig minden jégkorongmérkőzés, különösen a szovjetekkel vívott meccs, a hatalom számára va-

⁷⁹ Ugyanakkor a társadalmat még hónapokig nem sikerült „normalizálni”. A szigorúbb biztonsági intézkedések (például húszezer katona és háromszáztiz harckocsi bevetése) ellenére 1969. augusztus 19-től 21-ig országos méretű tüntetések robbantak ki, legsúlyosabban Prágát és környékét érintve. Az összecsapások mérlege még meglepőbb volt: halottakról nincs hír, de az SNB oldalán háromszáztizennyolcan (!), a Népi Milícia részéről hetvennégyen és a katonák közül harmincegyen sérültek meg, miközben csak harminchét tüntető sebesült meg, de közel négyezer embert tartóztattak le (ebből kétezer-négyszáztizennégyet el is ítéltek). A károk elérték az 5 millió koronát, több tucatnyi jármű és épület vált a lángok martalékává. Ráadásul később kiderült, hogy a karhatalmisták és katonák egy része nem hajtotta végre a parancsokat, nem volt hajlandó összetűzésbe keveredni a tüntetőkkel, hanem inkább egymás ellen fordultak.

lóságos rémálomnak – és konkrét állambiztonsági feladatnak – bizonyult, amelyeken elejét kellett venni, hogy az 1969-hez hasonló történesek megismétlődjének. Erőforrásokat, energiát és időt nem kímélve készültek még a „baráti mérkőzésekre” is: száz százalékos készültséget rendeltek el és szigorúan cenzúrázták a mérkőzésekről szóló tudósításokat és írásokat, nehogy azok egy újabb szovjetellenes megmozdulásra buzdítsanak. Különösen az 1972-es jégkorong-világbajnokságot szemlélték aggodalommal, mivel azt Csehszlovákiában rendezték. Dacára minden intézkedésnek és fenyegetésnek, a pályán még a stockholminál is indulatosabb volt a küzdelem. Főleg, hogy a két ország csapata egymással vívta meg a döntőt: végül a csehszlovákok 3:2-re legyőzték a Szovjetuniót, és huszonhárom év után ismét világbajnokok lettek. Ez alkalommal mintegy nyolcszázhatvan fős erősítést vezényeltek Prágába, a belbiztonsági erők és a rendőrség nyíltan viselte a fegyvert, járőrözött az utcákon, és több száz könnygázgránátot is előkészítették – ugyanakkor a pártvezetés és a hatóságok megkönnyebbülésére semmiféle súlyosabb incidensre nem került sor.⁸⁰

Bár az 1969-es jégkorongmérkőzés utáni ünneplés és zavarágas nem ismétlődött meg, kétségtelen, hogy az esemény rendkívül pozitívan hatott a cseh és szlovák nemzettudatra, és egy kicsit segített „elfeledtetni” a szovjet megszállásból és „normalizációból” fakadó traumát. Sőt, ahogyan azt Skoug amerikai diplomata a stockholmi mérkőzések éjszakáján Washingtonba küldött jelentésben megjegyezte: „én korábban soha nem láttam a cseheket ennyire boldognak. Nyilvánvaló, hogy a város nem tapasztalt meg ekkora örömet a nácik 1945-ös veresége óta”.⁸¹

⁸⁰ Oldřich Tůma: I. m. 34.

⁸¹ John Soares: I. m. 8.